

5. TÁJAK ÉS KISTÉRSÉGEK

Céljaink között, már kutatási program kezdetén is szerepelt az a célkitűzés, hogy felvázoljuk, milyen esélyei és lehetőségei lehetnek egy alulról építkező, lehetőség szerint a helyi erőforrásokra alapozó területfejlesztési programnak. Ennek a célkitűzésnek a megvalósítása során készítettük el az Alföld kistérségi elhatárolásait, s a program során létesített földrajzi információs rendszer segítségével azok adatszerű jellemzését (1-9. táblázatok). E, javaslat szinten elhatárolt kistérségekkel az is célunk volt, hogy a visszatérő kormányhatározat eredményei nyomán - az érintett térségek önkormányzataival azokat megismertetve és velük együttműködve - generáljuk a helyi adottságokra és együttműködésre épülő további alprogramok megfogalmazását, ill. azok tájhasznosítási, területrendezési, tervezési-fejlesztési feladatainak kidolgozását.

A további feladatokat megítélésünk szerint ketté kell majd választani. Egyrészről világos általános, makroregionális ökológiai és ökonómiai irányelveket kell érvényesíteni az egész Alföldre, mert a korábbi fejezetekben vázolt természeti, gazdasági és társadalmi diszharmóniák és problémák ezt igénylik. Másrészt meg kell teremteni a szabályozási feltételeit, tervezési metodikáját és részben intézményi kereteit annak, hogy ezek az alapelvek az egyes kistérségekben hogyan jussanak érvényre, melyek kapjanak közülük prioritást az adott területi egységben, melyek azok, amelyek belőlük szigorúan előírandók, melyek a támogatandók, illetve a helyi és regionális érdekeknek egyaránt megfelelőek.

Úgy képzeltük, hogy támogatni és gerjeszteni kellene a homogenitást, a funkcionalitást és az identitást alapján elhatárolt kistérségi szerveződések létrejöttét, a területileg különböző célfeladatok megvalósításához szükséges konkrét területi (állami) szervezetek és önkormányzati együttműködők megnevezésével és quazi intézményesített kooperálásuk biztosításával.

Azt is feltétlenül szükségesnek ítéljük, hogy minden egyes kistérségben el kellene végezni a kor követelményeinek megfelelő természeti, környezeti, települési, gazdasági, társadalmi tájértékelést és analízist, amely figyelembevételével az Alföld Program várható általános irányelveit, lehetővé tenni a helyi társadalom által is elfogadott, az emberek természetes mindennapi kapcsolatait is figyelembe vevő, a településhálózat térségi integrációját is serkentő, további fejlesztési projektek megalapozását és kidolgozását. Ezt a kívánatos folyamatot a Kormányhatározatban kiemelt — és hosszú távra szólóan is védelmet igénylő — térségekben (Tisza- tó, Körös-Maros Nemzeti Park tervezett területe, Bodroghöz, Szatmár-Bereg, Hortobágyi és Kiskunsági Nemzeti Park), gondolva a közöttük megvalósítandó zöldfolyosó-rendszer területhasznosítási igényire is, illetve néhány jellegzetesen komplex alföldi kistérségben (a Jászság klasszikus táji-történeti alapú kistérség; a Bihar, mint több szempontból is igen hátrányos helyzetű, periférikus, határmenti kistérség; a Kiskunság tipikusan alföldi: volt mezővárosi és tanyás településszerkezetű, súlyos vízháztartási problémákkal küzdő kistérség) kellene elindítani.

A fent megjelölt mintaterületeken beinduló és kidolgozandó táj- és környezet-értékelések, területhasznosítási-, tájrendezési-, gazdaság-, település-, és társadalomfejlesztési programok mintául szolgálhatnak, majd térben és időben fokozatosan bővíthetnének. Így négy-öt év alatt, különböző szinteken, megfelelő szakmai-tudományos és tervezési koordináció mellett az egész Alföldet, mint makrorégiót lefedhetnék.

Bárminő tartalmat és elhatárolási módszert választunk egy adott társadalom-földrajzi tér tagolására, megközelítési módunk alapvetően kétféle lehet; tagolhatjuk a földrajzi teret a homogenitás elve és a funkcionalitás elve alapján. A homogén téregységek a társadalom állapotát jelző legkülönbözőbb mutatók vagy mutatócsoportok alapján (természetesen a mutatók által tükrözött társadalmi jelenségek alapján) jelölhetők ki, e mutatók "hasonló értékeinek" egymás melletti jelentkezése esetén. A különböző statisztikai mutatók hasonló értékeinek egymásmellettiése nagyon különböző belső kapcsolatrendszerű területegységben is kialakulhat, s a hasonlóság hátterében nagyon eltérő jelenségek, okok állhatnak, így a homogén téregységek kohéziója, "identitása", jellege is eltérő lehet. A különböző statisztikai mutatók hasonló értékeinek egymásmellettiése kialakulhat minden horizontális kapcsolat vagy a homogenitást kiváltó közös ok nélkül (ill. a közös ok a társadalmi /biológiai/ lét általános, területileg kevésbé differenciált törvényszerűsége). Ez esetben a "homogén téregység" nem más, mint a statisztikai adatok térbeli rendeződésének térképen jelentkező eredménye. Más esetekben az oksági kapcsolatrendszerek szövevénye formálja hasonlóvá, a szomszédos területektől jellegzetesen eltérővé egy-egy területi egység társadalmi jelenségeit, gazdálkodását, a települések népét, a "kultúrtáj" sokszínű formavilágát. Ezek a "tértagoló" jelenségek szembetűnőek, artikulálódnak, beépülnek a társadalom szövetébe, tradícióvá válnak, megneveződnek (népi tájnevek, etnokulturális csoportok "én"-tudataként), s az általunk elképzelt kistérségfejlesztés során fontos integrációs elemként funkcionálhatnak.

Megjegyezzük, hogy a funkcionalitás elvén szerveződő térbeli-területi egységek ill. "részelemeik" is hasonlatosakká válhatnak egymáshoz, "homogén" téregységgé válhatnak. (Pl. a különböző tradíciójú, helyi társadalmú, termelési adottságokkal rendelkező falvakból szerveződő agglomerációkban az agglomerálódás jelenségei, következményei olymértékben felerősödnek, hogy e jelenségek hasonlósága lesz jellemző az adott téregységben.)

A munkamegosztás legfontosabb elemei, a földrajzi, gazdasági, társadalmi kapcsolatok egyaránt szükségeszerű és viszonylag tartós, területi kategóriákkal leírható kapcsolatrendszereket, térbeli áramlásokat alakítanak ki. Az ezek által kijelölt téregységek is többféleképpen határolhatók el (pl. az azonos központba tartó kapcsolatok dominációja, a kapcsolatok intenzitási értékei, stb.). Tipikusan ilyen téregységeket, kistérségeket alkotnak a városi vonzáskörzetek, amelyek funkcionálisan a falu-város közötti — sok esetben az alapellátás körébe is tartozó ún. mindennapi — térkapcsolatok határoznak meg. Az ezek által kirajzolódó valós téregységek is kistérségek. Közjogi legalizálásuk azonban meglehetősen instabil. A

járások, majd a városkörnyékek megszűnésével ma ilyen szerepük minimális. Ezért is kerültek igen nehéz nehéz helyzetbe e kistérségek kisvárosi központjai az önkormányzatiság bevezetésével, mert sok olyan intézmény fenntartását kell biztosítaniuk, melyeket az egész kistérség lakossága használ.

Más típusú kistérségi egységnek tekinthetők a nagyobb alföldi városok körül is formálódó agglomerációk, mint kistérségek. Bennük az intenzív ingázási kapcsolatok a legmeghatározóbbak, ugyanakkor egy sajátos szuburbanizációs folyamat eredményeként ma már a városból való kiáramlás jelei is megfigyelhetők bennük.

Fontos és a fejlesztés szempontjából speciális igényű kistérség-típusnak kell tekintenünk az Alföldön a már említett szigorú természeti és környezeti értékvédelmet megkívánó, s az ezen értékekre építve a turizmus, az üdülés funkcióját ellátó kistérségeket.

Sajátosan alföldi "kistérségképző" tényező eredményét reprezentálják a volt osztott települési szerkezetű tanyás mezővárosok külterületéből kialakított, s még ma is sok szórványtanyával rendelkező községek térségei. Bár a tanyás térségek erősen differenciált és különböző ütemű megszűnése erőteljes volt, a laza települési szövetű tanyavilág ma is mintegy összefogja azokat.

Minden specialitásuk ellenére igen sokféle területi kapcsolatrendszer képviselnek és kistérséget jelelölnek ki az igazgatási és más intézmények kijelölt működési területei is.

A tértagolás további feltétele, hogy ezek a kistérségek hogyan épülnek tovább a megye, a régió és az ország területi rendszerébe, s azon belül milyen hierarchikus rendszer részei. Kutatásunknak ebben a fázisában nem törekedtünk ennek a pontosítására. Nincs ugyanis még területfejlesztési törvény, s a megyék szerepe is tisztázatlan. Azt kíséreltük csak meg, hogy meghatározzuk: a homogenitás, a funkcionalitás és bizonyos történeti-identitási elemek alapján, melyek lehetnek azok a legkisebb területi egységek, amelyek alapul szolgálhatnak a tervezési-fejlesztési programok további lebontásához.

Az Alföld Projekt keretében végzett vizsgálatok és a született javaslatok két szálon futottak: egy részük (az Alföldről szóló országgyűlési határozathoz közvetlenül kapcsolódva) tájvédelmi, tájgazdálkodási, tájrekonstrukciós szempontokat részesített előnyben, másik részük viszont a területfejlesztés-településfejlesztés gondolkörében vizsgálódott. A kétféle megközelítés viszont más-más tértagolást igényel. Az általunk készített beosztás elsősorban a komplex területfejlesztési szempontokat veszi figyelembe, mindenekelőtt azért, mert a tájvédelmi-tájgazdálkodási szemléletű megközelítés területi egységei a természetiföldrajzi tájbeosztás ill. a mezőgazdasági termelési tájak révén adóttak. Ugyanakkor törekedtünk arra, hogy a kialakított területi egységek "ne tegyenek erőszakot" a természeti tájakon, azokkal lehetőleg megegyezzenek. A területi egységek határainak futása természetesen nem követheti pontosan a tájhatárokat. A kijelölt egységek négyötöde viszont természeti-földrajzi alapozottságú (is). Egyes esetekben a beosztás kifejezetten "táji" szempontokat vesz figyelembe (pl. a Hortobágy területi egységként való szerepeltetése). Az esetek többségében az általunk vázolt kistérségbeosztást a

hasonlóság alapján kialakítható téregységek adják, ám ha e homogén egységek túlságosan is kiterjedtek, akkor azokat elsősorban a vonzáskörzeti kapcsolatok figyelembevételével tovább tagoltuk. A vonzáskörzetek mellett néhány esetben az agglomerációs kapcsolatok képezték a területegységek elhatárolásának alapját. A taxonómiai tagolást — épp a gyakorlati célokra figyelemmel — a lehető legegyszerűbben kívántuk megoldani. A beosztás alapját a kistérségi egységek képezik. Figyelemre méltó, hogy az alapvetően társadalomföldrajzi szempontok alapján kijelölt téregységeink többsége — így pl. Szatmár-Bereg, a Nyírség, a Bodrogi, a Dunavölgy, a Bácska, a Közép-Tiszavidék, a Nagykunság — "táji megalapozottságú"; ha a "táji alapokat" olykor nem is a kistérségek, hanem a középfokú egységek tükrözik. Noha a jelenlegi közigazgatási határokat nem minden esetben tudtuk figyelembe venni (a Közép-Tiszavidék középfokú egysége négy megyéhez tartozik, Bihar kettőhöz, a Háromváros szintén kettőhöz stb.), a megyehatárokat a kistérségi határok csak igen indokolt esetben lépik át. Törekedtünk arra, hogy a tradicionális közjogi egységeket is figyelembe vegyük a tértagolásnál. Területi egységeink így valamilyen formában tükrözik a valamikori Bács-Bodrog vármegye, a Jász kerület, Szatmár-Ugocsa-Bereg vármegye, Csonka-Bihar, a Hajdúkerület, a két Kunság stb. egykori határait is.

A vonzáskörzetek esetén a "középfokú" vonzáskörzeteket vettük figyelembe (jellegzetes komponensei a kórházi alapsztylyok, a középiskolák, a szakboltok, bíróságok vonzása).

Így az alföld egyes kistérségei és természeti tájakhoz, mezőgazdasági termelési tájörzetekhez idomuló középfokú egységei a következőképpen írhatók le:

1. Szatmár-Bereg (táji, közigazgatási-történeti alapú, homogén középfokú egység)
 - 1.1. Vásárosnamény kistérsége (vonzáskörzeti és közjogi /Bereg vm./ alapú kistérség)
 - 1.2. Mátészalka kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 1.3. Fehérgyarmat kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 1.4. Csenger kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
2. Nyírség (táji, közigazgatási alapú, homogén középfokú egység)
 - 2.5. Nyíregyháza kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség, a Rétköz egy részével)
 - 2.6. Kisvárda kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség, a Rétköz másik részével és a speciális Záhonyi kistérséggel)
 - 2.7. Nyírbátor kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
3. Hortobágy-Hajdúság-Debrecen és vidéke (történeti-táji és részben agglomerációs-vonzáskörzeti alapú középfokú egység)
 - 3.8. Hortobágy (táji alapú kistérség)
 - 3.9. Hajdúság (táji, történeti alapú, homogén kistérség)

- 3.10. Debrecen és vidéke (vonzáskörzeti-agglomerációs folyamatokon alapuló kistérség)
4. Bihar (táji, igazgatási alapú középfokú egység)
 - 4.11. Berettyóújfalu kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 4.12. Sarkad kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
5. Közép-Tiszavidék (középfokú egység, hasonló társadalmi-gazdasági folyamatokkal)
 - 5.13. Polgár kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 5.14. Tiszaújváros-Mezőcsát kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 5.15. Tiszafüred kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 5.16. Heves kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
6. A budapesti agglomeráció alföldi peremterülete (speciális középfokú egység)
 - 6.17. Hatvan kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 6.18. Nagykáta kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 6.19. Monor kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 6.20. Dabas kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
7. Kiskunság (táji, történeti-közzogi alapú, /etnokulturális/ középfokú egység)
 - 7.21. Cegléd-Nagykőrös kistérsége (a volt Háromváros történeti /táji/ alapú kistérség északi része)
 - 7.22. Kecskemét kistérsége (a volt Háromváros történeti /táji/ alapú kistérség déli része)
 - 7.23. Kiskunfélegyháza kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 7.24. Kiskunhalas-Kiskunmajsa kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 7.25. Kiskőrös kistérsége (vonzáskörzeti, részben közzogi alapú kistérség)
 - 7.26. Felső-Kiskunság (történeti-táji alapú kistérség)
 - 7.27. Csongrád kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
8. Viharsarok (sajátos középfokú egység)
 - 8.28. Szeghalom-Gyomaendrőd kistérsége (táji alapú kistérség)
 - 8.29. Szarvas kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 8.30. Szentés kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 8.31. Hódmezővásárhely kistérsége (vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 8.32. Makó kistérsége (történeti, vonzáskörzeti alapú kistérség)
 - 8.33. Közép-békési kistérség (a Közép-békési centrumok: Békéscsaba-Békésgyula sajátos kistérsége)
 - 8.34. Kelet-Csanád kistérsége (történeti alapú kistérség)
- 9.35. Szeged és vidéke (sajátos, részben vonzáskörzeti, részben közzogi alapú kistérség)

- 10.36. Szolnok és vidéke (vonzáskörzeti alapú kistérség)
- 11.37. Tiszazug (társadalomtörténeti alapú kistérség)
- 12.38. Jászság (táji, történeti, közjogi alapú kistérség)
- 13.39. Nagykunság (sajátos — részben középfokú egységet is képező — történeti, táji alapú kistérség)
- 14.40. Felső-Bácska (sajátos — középfokú egységet is képező — történeti, táji alapú kistérség)
- 15.41. Duna-völgy (sajátos vonzásviszonyokkal és táji alapokkal is rendelkező, részben középfokú egységet is képező kistérség)
- 16.42. Bodrogek (táji alapú kistérség)

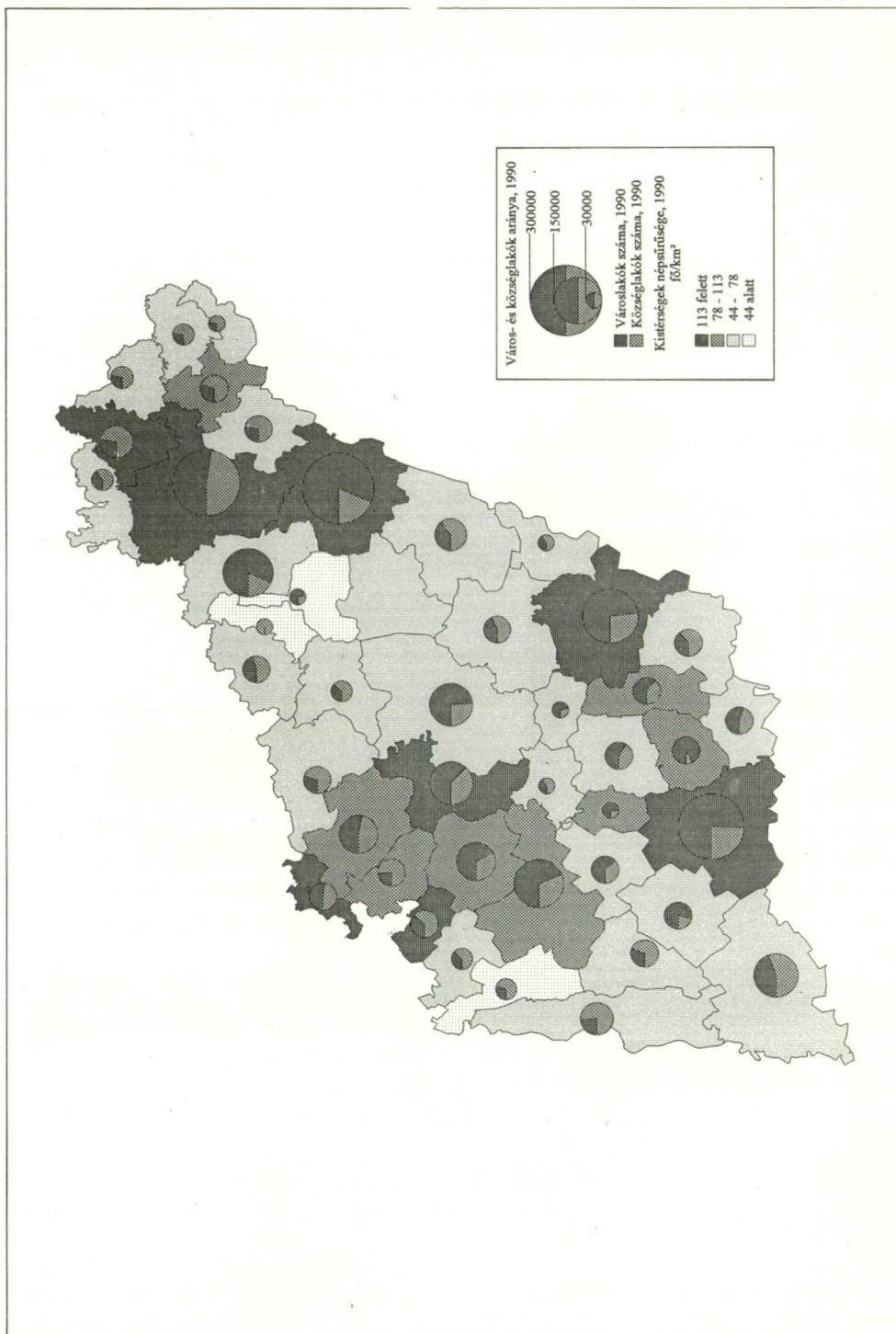
A vizsgálat következő részében néhány ábra és táblázat segítségével mutatjuk be a régió kistérségi differenciáit. A 15. ábra alapján, a vizsgált alapmutatók szerint élesen elválnak a nagyvárosok agglomerálódó kistérségei, az alacsony népsűrűségű, elsősorban ma is szinte szélsőségesen agrárjellegű, a kisváros-falu vonzáskörzeti kapcsolatok alapján meghatározható kistérségek, a legsajátosabb területfejlesztési beavatkozásokat igénylő nagy természeti értékű vagy az igen periférikus fekvésű, halmozottan hátrányos helyzetű kistérségek.

Ugyancsak nagy területi fejlettségi szintkülönbségek állapíthatók meg közöttük, ha több összevont tartalmú mutató szerint az általános fejlettségi szintjüket mérjük, faktoranalízis segítségével (16. ábra). Ezeknek a különbségeknek a felszámolása hosszú, több évtizedes és türelmes fejlesztési politika eredményeként következhet be.

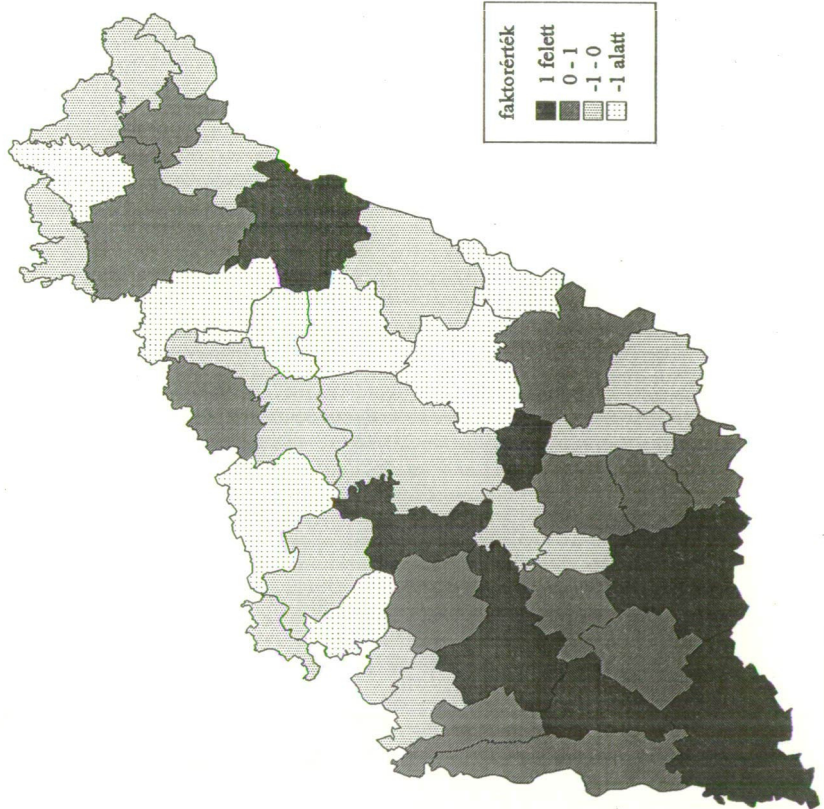
Ennek megfelelően lenne szükséges tehát a legkülönbözőbb helyi adottságok, értékek és problémák további feltárásával az alföldi komplex kistérség-fejlesztési programokat kidolgozni és elindítani.

A kutatás befejezése óta — részben az alföldi megyékben tett kormánylátogatások ösztönző hatásaira — több, mint húsz településszövetség alakult. Közülük több sikeresen vesz részt a PHARE kistérségi fejlesztési programjában is. Érdekes, hogy elsősorban az ország és megyehatármenti kistérségek szerveződése volt a legeredményesebb. Így már az e fejezet elején vázolt módon építik kistérségi gazdasági, infrastruktúra-fejlesztési és társadalmi programjait többek között a Tiszazug, a Jászság, Bihar, Felső-Bácska, a Nagykunság településszövetségei.

15. ábra. Az Alföld kistérségeinek népsűrűsége, népessége és településállománya

Az Alföld kistérségeinek fejlettségi faktora

I. táblázat. Szatmár-Bereg fontosabb mutatói

Mutatók	Szabolcs-Szatmár- Bereg	K i s t é r s é g e k			
		Vásárosnamény	Mátészalka	Fehérgyarmat	Csenger
Terület, km ²	2093.2	571.8	578.4	572.3	370.7
Népesség, 1990	149627	33085	62386	34837	19337
Ebből: városi népesség	42351	9098	19069	8953	5231
A városi népesség aránya	28.3	27.5	30.6	25.7	27
Települések száma	111	27	24	39	21
Ebből: város	4	1	1	1	1
Átlagos településméret	1348	1225	2599	893	921
A községek átlagos lélekszáma	1003	923	1882	681	705
Természetes szaporodás ill. fogyás, 1980-89 (%)	0.82	0.6	1.44	0.56	-0.45
Tényleges népességszám-változás, 1980-89 (%)	-7.84	-9.95	-3.75	-9.6	-15.32
A mezőgazdasági keresők aránya, 1990 (%)	31.48	30.99	27.96	33.74	39.73
Érettségizettek aránya, 1990 (%)	9.74	9.69	10.29	9.89	7.8
60-x évesek aránya, 1990	18.12	19.13	16.85	18.41	19.93
Az 1980-1989 között épített lakások aránya (%)	16.86	16.29	20.42	13.65	12.89
Fürdőszobás lakások aránya, 1990 (%)	61.02	57.62	64.01	61.84	56.43
A 3 és többszobás lakások aránya, 1990 (%)	38.87	41.4	40.75	35.79	34.48
Az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma	110.9	102.4	115.7	110.3	111.1
A külterületi népesség aránya, 1990 (%)	3.0	10.15	1.12	0.77	0.99

2. táblázat. A Nyírség fontosabb adatai

Mutatók	Középfokú tértség	K i s t é r s é g e k		
		Nyíregyházi	Kisvárdai	Nyírbátori
Terület, km ²	3495.1	1990.4	724.2	780.6
Népesség, 1990	396730	262035	84401	50294
Ebből: városi népesség	174296	137199	23248	13849
A városi népesség aránya	43.9	52.4	27.5	27.5
Települések száma	112	53	37	22
Ebből: város	6	3	2	1
Átlagos településméret	3542	4944	2881	2286
A községek átlagos lélekszáma	2098	2497	1747	1735
Természetes szaporodás ill. fogyás, 1980-89 (%)	2.17	1.73	3.41	2.37
Tényleges népességszám-változás, 1980-89 (%)	-3.79	-3.32	-4.15	-5.67
A mezőgazdasági keresők aránya, 1990 (%)	19.1	18.1	15.6	31.5
Érettségizettek aránya, 1990 (%)	11.27	12.04	10.81	7.98
60-x évesek aránya, 1990	15.8	15.7	15.42	16.94
Az 1980-1989 között épített lakások aránya (%)	23.03	23.57	24.48	17.93
Fürdőszobás lakások aránya, 1990 (%)	70.4	72.27	68.11	64.29
A 3 és többszobás lakások aránya, 1990 (%)	42.98	42.29	49.03	36.95
Az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma	127.6	143	89	111.9
A külterületi népesség aránya, 1990 (%)	5.65	7.77	1.2	2.09

3. táblázat. Hortobágy-Hajdúság-Debrecen fontosabb adatai

Mutatók	Középfokú térseg	K i s t é r s é g e k		
		Hortobágy	Hajdúság	Debrecen
Terület, km ²	4425.5	703	2113.1	1609.4
Népesség, 1990	475249	24700	156965	293580
Ebből: városi népesség	384358	17901	128212	238245
A városi népesség aránya	80.9	72.5	87.7	81.2
Települések száma	41	4	17	20
Ebből: város	12	1	8	3
Átlagos településméret	11591	6175	9233	14679
A községek átlagos lélekszáma	3134	2266	3195	3255
Természetes szaporodás ill. fogyás, 1980-89 (%)	2.07	3.72	1.59	2.18
Tényleges népességszám-változás, 1980-89 (%)	1.24	-0.24	-2.64	3.31
A mezőgazdasági keresők aránya, 1990 (%)	19.26	42.24	29.9	11.67
Érettségizettek aránya, 1990 (%)	13.53	7.75	10.11	15.85
60-x évesek aránya, 1990	16.53	14.8	17.73	16.03
Az 1980-1989 között épített lakások aránya (%)	24.95	26.74	24.9	24.84
Fürdőszobás lakások aránya, 1990 (%)	76.87	76.97	69.64	80.7
A 3 és többszobás lakások aránya, 1990 (%)	36.1	43.04	34.48	36.41
Az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma	134.5	96.8	105.9	153
A külterületi népesség aránya, 1990 (%)	3.8	5.3	1.3	5.0

4. táblázat. Bihar főbb adatai

Mutatók	Középfokú térsg	K i s t é r s é g e k	
		Berettyóújfalui	Sarkadi
Terület, km ²	2156.7	1560.2	596.5
Népesség, 1990	103749	76524	27221
Ebből: városi népesség	41308	30350	10958
A városi népesség aránya	39.8	39.7	40.2
Települések száma	48	36	12
Ebből: város	4	3	1
Átlagos településméret	2161	2126	2268
A községek átlagos lélekszáma	1419	1399	1478
Természetes szaporodás ill. fogyás, 1980-89 (%)	-1.56	-0.57	-4.39
Tényleges népességszám-változás, 1980-89 (%)	-11.02	-10.34	-12.97
A mezőgazdasági keresők aránya, 1990 (%)	32.16	33.17	29.38
Érettségizettek aránya, 1990 (%)	8.9	9.01	8.61
60-x évesek aránya, 1990	20.25	19.74	21.69
Az 1980-1989 között épített lakások aránya (%)	16.93	18.57	12.53
Fürdőszobás lakások aránya, 1990 (%)	61.33	60.78	62.81
A 3 és többszobás lakások aránya, 1990 (%)	30.54	29.99	32.01
Az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma	101.4	100.2	104.9
A külterületi népesség aránya, 1990 (%)	1.52	1.19	2.46

5. táblázat. A Közép-Tiszavidék fontosabb adatai

Mutatók	Középfokú térseg	K i s t é r s é g e k			
		Polgári	Tiszaújváros- Mezőcsát	Tiszafüred	Hevesi
Terület, km ²	3327.9	440.1	824.6	870.2	1193
Népesség, 1990	178241	17116	56083	39506	65536
Ebből: városi népesség	59032	0	25379	14343	19310
A városi népesség aránya	33.1	0	45.3	36.3	29.1
Települések száma	73	5	27	12	29
Ebből: város	5	0	2	1	2
Átlagos településméret	2442	3423	2077	3229	2260
A községek átlagos lélekszáma	1753	3423	1228	2288	1712
Természetes szaporodás ill. fogyás, 1980-89 (%)	-1.09	-1.49	2.32	-1.24	-3.9
Tényleges népességszám-változás, 1980-89 (%)	-4.87	-12.29	-3.27	-1.81	-6.38
A mezőgazdasági keresők aránya, 1990 (%)	24.12	29.12	19.63	31.52	22.72
Érettségizettek aránya, 1990 (%)	10.07	8.66	12.08	7.93	9.99
60-x évesek aránya, 1990	20.52	21.44	16.61	21.11	23.27
Az 1980-1989 között épített lakások aránya (%)	15.61	17.47	14.68	18.82	13.84
Fürdőszobás lakások aránya, 1990 (%)	61.67	64.84	67.96	56.71	58.89
A 3 és többszobás lakások aránya, 1990 (%)	37.78	32.58	36.08	34.56	42.55
Az 1000 lakosra jutó személygépkocsi száma	123.6	108.9	137.6	96.8	131.7
A külterületi népesség aránya, 1990 (%)	0.67	3.73	0	1.41	0

6. táblázat. A budapesti agglomeráció peremterületének fontosabb adatai

Mutatók	Középfokú térseg	K i s t é r s é g e k			
		Harvani	Nagykátai	Monori	Dabasi
Terület, km ²	1915.7	320.7	617.8	363	614.3
Népesség, 1990	188839	47350	49844	51398	40247
Ebből: városi népesség	69506	24308	11915	18483	14800
A városi népesség aránya	36.8	51.3	23.9	36	36.8
Települések száma	36	7	11	8	10
Ebből: város	4	1	1	1	1
Átlagos településméret	5245	6764	4531	6425	4025
A községek átlagos lélekszáma	3729	3840	3793	4702	2827
Természetes szaporodás ill. fogyás, 1980-89 (%)	-2.92	-2.83	-4.63	-2.52	-1.53
Tényleges népességszám-változás, 1980-89 (%)	-5.53	-6.01	-8.59	-4.16	-3.14
A mezőgazdasági keresők aránya, 1990 (%)	21.14	15.17	16.72	18.71	36.31
Érettségizettek aránya, 1990 (%)	10.06	12.27	8.76	10.39	8.66
60-x évesek aránya, 1990	18.41	19.65	18.99	18.03	16.73
Az 1980-1989 között épített lakások aránya (%)	17.03	17.33	14.71	17.64	19.05
Fürdőszobás lakások aránya, 1990 (%)	70.56	76.44	61.63	70.82	75.38
A 3 és többszobás lakások aránya, 1990 (%)	43.29	44.52	36.84	44.68	48.85
Az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma	154.2	165.6	140.9	129.1	189.3
A külterületi népesség aránya, 1990 (%)	4.75	0	7.03	5.62	6.42

7. táblázat. A Kiskunság-háromváros fontosabb adatai

Mutatók	Középfokú térseg	K i s t é r s é g e k						
		Cegléd Nagykörös	Kecskemét	Kiskunfél- egyháza	Kiskunhalas	Kiskörös	Felső- Kiskun	Csongrád
Terület, km ²	6267.1	1025.8	1571.8	744.4	956.3	851.9	777.5	339.3
Népesség, 1990	474836	95415	166014	54306	53483	48555	30300	26763
Ebből: városi népesség	297967	64123	114165	34220	41902	14911	8625	20021
A városi népesség aránya	62.75	67.21	68.76	63.01	78.35	30.7	28.47	74.82
Települések száma	71	10	18	10	9	12	8	4
Ebből: város	10	2	2	1	2	1	1	1
Átlagos településméret	6687	9541	9223	5431	5943	4046	3787	6691
A községek átlagos lélekszáma	2899	3915	3241	2232	1654	3059	3096	2247
Természetes szap. ill. fogyás, 1980-89 (%)	-1.63	-2.46	0.63	-2.77	-1.07	-3.54	-2.51	-8.89
Tényleges népességszám-változás, 1980-89 (%)	-4.09	-7.43	1.2	-6.39	-5.53	-7.32	-5.43	-13.94
A mezőgazdasági keresők aránya, 1990 (%)	27.33	20.14	22.92	30.73	30.44	47.13	33.95	23.82
Érettségizettek aránya, 1990 (%)	11.38	10.53	13.32	10.52	11.23	9.01	9.07	11.4
60-x évesek aránya, 1990	18.87	19.26	16.91	20.39	18.18	20.6	19.3	24.37
Az 1980-1989 között épített lakások aránya (%)	17.72	13.29	22.39	15.58	19.95	15.64	14.37	12.42
Fürdőszobás lakások aránya, 1990 (%)	69.87	63.81	75.77	64.77	70.38	72.72	66.13	63.19
A 3 és többszobás lakások aránya, 1990 (%)	36.19	36.61	33.66	31.48	39.87	46.29	34.63	35.47
Az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma	185.9	136.9	207.3	172	184.2	230.7	174.6	185.8
A külterületi népesség aránya, 1990 (%)	16.17	13.68	18.54	19.39	15.95	11.69	10.27	19

8. táblázat. A Viharsarok fontosabb adatai

Mutatók	Középfokú térsg	K i s t é r s é g e k							
		Szeghalom	Szarvas	Szentes	Hódmező- vásárhely	Makó	Közép- békés	Kelet- csongrádi	Orosháza
Terület, km ²	7260.4	1405.9	403.3	873.2	648.4	651.9	1626.4	984.4	666.4
Népesség, 1990	549307	63331	26793	56012	55147	50164	184830	55466	57569
Ebből: városi népesség	349148	26957	18934	32891	51180	27529	135630	21501	34526
A városi népesség aránya	63.6	42.6	70.7	58.7	92.8	54.9	73.4	38.8	60
Települések száma	91	11	5	9	3	13	20	23	7
Ebből: város	14	2	1	1	1	1	4	3	1
Átlagos településméret	6036	5757	5359	6223	18382	3859	9242	2412	8933
A községek átlagos lélekszáma	2600	4041	1965	2890	1984	1886	3075	1698	3840
Term. szap. ill. fogyás, 1980-89 (%)	-3.45	-1.59	-5.69	-4.22	-2.08	-8.19	-1.59	-6.19	-4.75
Ténylet. népességszám-vált. 1980-89 (%)	-6.89	-8.36	-11.11	-9.82	-6.99	-10.6	-2.26	-12.66	-7.72
A mezőgazd-i keresők aránya, 1990 (%)	26.28	32.62	31.99	28.43	20.05	25.33	19.09	47.67	25.33
Érettségizettek aránya, 1990 (%)	13.03	9.97	14.12	11.73	14.46	11.55	15.29	10.21	12.7
60-x évesek aránya, 1990	20.93	20.18	22.68	20.77	19.46	23.03	19.46	24.2	22.25
1980-1989 között ép. lak. aránya (%)	16.73	22.63	17.06	15.11	15.04	9.77	20.09	12.4	14.18
Fürdőszobás lakások aránya, 1990 (%)	72.3	66.29	67.34	71.06	74.78	16.15	80.02	60.1	72.24
3 és többszobás lak. aránya, 1990 (%)	33.17	29.26	30.82	32.61	35.72	30.9	36.04	31.11	32.24
Az 1000 lakosra jutó szgk. száma	150.5	99.6	171.7	168.6	170.4	148.5	162.3	119.2	154.0
A külterületi népesség aránya, 1990 (%)	5.6	3.6	15.4	7.8	6.5	1.9	4.9	5.2	5.7

9. táblázat. Egyéb kistérségek fontosabb adatai

Mutatók	K i s t é r s é g e k							
	Szeged	Szolnok	Tiszazug	Jászság	Nagykunság	Felső-Bácska	Duna-völgy	Bodroghöz
Terület, km ²	1793	995	521	1164	2321	2153	1400	579
Népesség, 1990	250125	138549	29829	94027	136847	127608	76954	36719
Ebből: városi népesség	188619	85732	11798	47977	101168	56786	18350	15062
A városi népesség aránya	75.4	61.9	39.6	51.0	73.9	44.5	23.8	41.0
Települések száma	28	17	10	18	20	34	27	20
Ebből: város	3	2	1	3	6	3	1	1
Átlagos településméret	8933	8150	2983	5057	6842	3753	2850	1836
A községek átlagos lélekszáma	2460	3521	2003	2870	2549	2285	2254	1140
Természetes szap. ill. fogyás, 1980-89 (%)	-1.27	1.15	-6.09	-4.31	0.8	-5.38	-2.96	-1.44
Tényleges népességszám-változás, 1980-89 (%)	-0.37	1.09	-11.31	-9.42	-7.18	-7.42	-8.91	-12.12
A mezőgazdasági keresők aránya, 1990 (%)	16.03	14.0	30.96	23.46	25.61	34.25	37.91	30.17
Érettségizettek aránya, 1990 (%)	17.15	16.41	8.49	11.07	10.75	11.08	9.63	9.56
60-x évesek aránya, 1990	19.18	16.39	23.75	22.19	18.47	22.29	20.18	20.92
Az 1980-1989 között épített lakások aránya (%)	20.02	20.48	10.48	14.79	19.25	15.34	16.44	19.02
Fürdőszobás lakások aránya, 1990 (%)	79.87	80.1	56.75	62.49	66.28	72.94	75.29	57.02
A 3 és többszobás lakások aránya, 1990 (%)	38.29	33.12	33.54	37.26	31.92	50.99	48.22	41.01
Az 1000 lakosra jutó személygépkocsi száma	187.1	155.9	126.5	146.9	111	184.2	200.1	99.8
A külterületi népesség aránya, 1990 (%)	9.9	1.6	10	4.3	3.4	6.7	2.2	0